

Het centraal examen én schoolexamen: een krachtig duo voor een breed curriculum

**Position Paper – Gerdineke van Silfhout,
SLO – landelijk expertisecentrum curriculumontwikkeling**

Leerlingen hebben recht op goed onderwijs. Onderwijs dat hen helpt hun talenten te ontwikkelen, dat bijdraagt aan gelijke kansen en zorgt voor een goede doorstroom naar het vervolgonderwijs. Maar wat moet je kennen, kunnen en ervaren om nu en later actief mee te doen in de samenleving? Dat leggen we vast in het landelijk curriculum, voor de bovenbouw van het voortgezet onderwijs (vo) betreffen dat examenprogramma's. Het eindexamen maakt inzichtelijk welke kennis en vaardigheden leerlingen in het vo hebben opgedaan. Het diploma dat hiermee behaald wordt, laat zien dat leerlingen de kennis en vaardigheden zodanig beheersen dat zij goed zijn voorbereid op de doorstroom naar het vervolgonderwijs.

Kenmerkend voor Nederland is dat het eindexamen van een vak doorgaans uit twee delen bestaat: het centraal examen – landelijk voor iedereen in dezelfde schoolsoort – en het schoolexamen – ‘schooleigen’; kan dus per school verschillen (zie ook [Commissie Kwaliteit Schoolexaminering, 2018](#)). Voor een goed functionerend eindexamen is het voorwaardelijk dat beide onderdelen, het centraal- en het schoolexamen samen, een goede afspiegeling zijn van de breedte van het curriculum. En tegelijkertijd hun eigen positie binnen het examenstelsel volwaardig vervullen. Beide hebben immers een eigenstandige, gelijkwaardige en complementaire positie in de diplomabeslissing.

In dit position paper laten we zien dat dat op dit moment nog niet het geval is, waardoor het examenontwerp niet in balans is (zie ook [Kamerbrief 10 oktober 2024](#), 31 289, nr. 592). Ook laten we zien dat de actualisatie van kerndoelen primair onderwijs (po) en onderbouw vo en examenprogramma's voor de avo-vakken in bovenbouw vo belangrijke aanknopingspunten bieden om de afstemming tussen curriculum en examinering verder te verbeteren en de positie van het schoolexamen te verstevigen.

De waarde van het schoolexamen

Het schoolexamen bestaat uit meerdere afsluitende toetsen. Ten Dam en collega's stellen dat hierdoor de meting van kennis en vaardigheden minder afhankelijk van omstandigheden op het moment van de toets zijn ([Commissie Kwaliteit Schoolexaminering, 2018](#)). Ook is het dankzij het schoolexamen dat scholen hun eigen visie op curriculum en onderwijs kunnen doorvertalen naar een visie op en inhoudelijke accenten in afsluitende toetsing. Ten slotte kunnen in het schoolexamen andere kennis en vaardigheden worden getoetst én op een andere wijze dan in het centraal examen, met een grotere variatie aan toetsvormen, al dan niet vakoverstijgend.

Tegelijkertijd geven leraren, schoolleiders en andere betrokken organisaties aan dat de positie van het schoolexamen onder druk staat. De Onderwijsraad constateerde in het rapport [Toets wijzer \(2018\)](#) dat de focus binnen het eindexamen door de jaren heen naar het centraal examen is verschoven. Diezelfde Raad laat zien dat zonder het schoolexamen met zijn eigen inhoudelijke accenten en verschillende toetsvormen, het risico bestaat dat het onderwijs verschaalt (Onderwijsraad, 2013, 2016).

Dat vraagt om kritisch te kijken naar welke aspecten in ons onderwijssysteem bijdragen aan deze disbalans.

We beschrijven er een aantal:

- Curriculum – inhoud: het toewijzen van (veel) meer inhouden per vak aan het centraal examen dan aan het schoolexamen dan ongeveer 50-50 procent van de inhouden (conform de weging van 50-50 procent in de slaag-/zakregeling), waardoor de schoolexamenonderdelen er in de onderwijspraktijk bekwaam vanaf komen. Of juist andersom, het toewijzen van slechts enkele inhouden aan het centraal examen die daardoor een heel groot gewicht krijgen in de slaag-/zakregeling.
- Curriculum – vorm: voor de inhouden van het schoolexamen geldt dat deze in globaal geformuleerde eindtermen zijn uitgewerkt in examenprogramma's per vak en schoolsoort met nauwelijks wegings- en vormvoorschriften ([Commissie Kwaliteit Schoolexaminering, 2018](#)). Voor de inhouden van het centraal examen geldt dat de eindtermen nader worden gespecificeerd in syllabi onder regie van het College van Toetsen en Examens.
- Landelijk beleid – In 2007 werd bij het komen tot een diplomabeslissing de eis toegevoegd dat leerlingen op het centraal examen gemiddeld over alle vakken tenminste een 5,5 moeten halen om te slagen.
- Toezicht – Vanaf 2009 is de onderwijsinspectie onder meer erop gaan toezien dat op een school de cijfers van de schoolexamens gemiddeld over een periode van drie jaar niet meer dan een halve punt van de cijfers van de centrale examens verschillen. Op dit moment telt dit verschil niet meer mee als indicator bij de beoordeling van resultaten, hoewel het wel onderdeel is gebleven van de [handhaving op de examenlicentie](#). Bij een langdurig te groot verschil kan een school de examenlicentie verliezen.
- Schoolbeleid – Onderzoek laat zien dat de ruimte van schooleigen keuzes door schoolleiders nog beter benut kan worden. En dat er op sommige scholen scherper gestuurd wordt op schoolexamenvormen en cijfers dan wettelijk nodig is, waardoor het schoolexamen steeds meer op het centraal schriftelijk examen is gaan lijken en het schoolexamen is gaan dienen als een oefening voor het centraal schriftelijk examen. Zie ook [Kamerbrief 10 oktober 2024](#), 31 289, nr. 592.
- Professionalisering – het ontwerpen en beoordelen van goede schoolexamens passend bij eigen visie, populatie en context vraagt om vakmanschap, dialoog en intervisie. Leraren geven aan dat het gezamenlijk ontwikkelen ervan en bijscholen erop onder andere via vaksteunpunten en vakverenigingen onder druk staat. Hierop investeren zowel in de school als regionaal en landelijk zorgt voor zowel vakontwikkeling als een stevige kwaliteitsborging van (school)examinering.

Versteving van de positie van het schoolexamen en het vakmanschap van de leraar

Op dit moment werkt SLO, vanuit haar wettelijke taak en samen met het onderwijs, aan concretere doelbeschrijvingen voor zowel kerndoelen als examenprogramma's. Heldere doelen dragen bij aan heldere verwachtingen over wat elke leerling moet kennen en kunnen. En ze helpen leraren en schoolleiders die te vertalen naar hun schoolcontext en daarbij keuzes te maken voor hun dagelijkse lespraktijk, toetsing én examinering. SLO draagt er daarbij ook zorg voor dat de verdeling van inhouden over centraal en schoolexamen evenwichtiger wordt vormgeven, passend bij een weging van 50-50 procent in de diplomabeslissing.

Echter, het landelijk curriculum is een belangrijke voorwaarde, maar geen garantie op goed onderwijs. De werkelijke kwaliteit van het onderwijs krijgt vorm in de school en in de klas. Een goede vertaalslag van doelen naar passende onderwijsactiviteiten, didactiek en toetsing is essentieel. De rol van leraren en schoolleiders hierbij is cruciaal. Didactiek, leermiddelen en toetsen zijn instrumenten in handen van leraren die deze met kennis van zaken toepassen in de praktijk.

Leraren en schoolleiders hebben voldoende expertise en tijd nodig om de doelen te vertalen naar goede onderwijs- en toetsprogramma's. Ondersteunende materialen en handreikingen zijn onontbeerlijk en moeten vanuit overheid en landelijke examenpartners voor alle leraren en schoolleiders makkelijk vindbaar en toegankelijk zijn. SLO ziet daarbij de oplossing in meer tijd en middelen voor de ontwikkeling van vakmanschap en een stevige positie van leraren en schoolleiders bij het ontwikkelen en borgen van rijke en kwalitatieve schoolexaminering, dan in het aanscherpen van regelgeving of sturing op met name centrale examenresultaten. Want alleen een breed pallet aan examenopdrachten en beoordelingsvormen doet recht aan de brede curriculumopdracht en borgt de brede toegankelijkheid en aansluiting bij de maatschappij.

Gerdineke van Silfhout

Programmamanager actualisatie
examenprogramma's

g.vansilfhout@slo.nl | 06 51 49 05 98